

שירשימו את מי שאינם מאמינים, אך הן אינן תואמות את רוח השפה. אם הוא כבר הבעה כבר בהצגת תפיסותיו הדתיות, ובאותה המידה באגדותיו, יקשה עליו עוד יותר להביע עצמן בדריקנות כמתקוק וכשליט. ממגיד העתידות (כאן) נטל מוחמד, כמוהו כאחרים, גם את השימוש במשפטי חריזה קצרים. אך כבר בתשומת הלב המעטה שהעניק לחריזה, כמו גם לזהות הצליל (אסוננס)³, הוא מפגין חוסר רגישות לצורות, ובמיוחד כאשר הוא ממשיך לשמור על אופן חריזה זה גם לאחר שנבואותיו נעשו בהדרגה, באופן טבעי, לפרוזה צרופה. בשל החריזה, גם אם עדיין הייתה בלתי מושלמת, נעשה הדיבור עצור מאוד, גם במקרים המרובים שבהם חרוזו השונים של אותו הקטע נבדלו מאוד באורכם זה מזה.⁴ מוחמד בוודאי השקיע מחשבה רבה על תוכן נבואתו בטרם הביאה לאור, אך המעיס בחשיבה על צורתה.

יש עוד לשים לב לכך שעל הנביא היה להיאבק בחומר קשה ביותר. הערבית, שאוצר מילותיה עשיר במידה עצומה, התאימה ביסודה אך מעט להבעת קווי מחשבה ארוכים, ובמיוחד ביחס לדברים שברוח, עבודה מאומצת שנעשתה על ידי אחרים מאוחר יותר הפכה את אותה הערבית לכלי מתאים, מכל בחינה שהיא, לתיאור מדעי, אך בה בעת נותרו בה חולשות לשוניות מסוימות הטרודות את הדעת.⁵

ככלל, זורמים המשפטים בסורות הקדומות בקלות ובמהירות, אם כי טעויות לוגיות ספורות אינן זרות כאן. גם הקטעים הסיפוריים במרבית הסורות המכיות עדיין מהוקצעים דיים, במיוחד כאשר אין ניתנים פרטים רבים. אך בהצגת "הסיפור היפה ביותר" (סורה 12) יש הרבה מה לבקר. באופן כללי, סגנון הקטעים בעלי הפסוקים הקצרים מעוצב טוב יותר, כמו למשל בסורות 26, 43, 56. בסורה 26 יש להשלים עם העובדה שאברהם מדבר בפרוטרוט על יום הדין (פסוקים 88-102), באותו האופן שבו השתמשו כל הנביאים בכיסויים אלה. ככל שמוחמד נעשה פרוזאי, הידלדל סגנונו.

מופיעים כיסויים לא-מלוטשים ובוטריים, אך מחברו היה בעמדה עדיפה בכך שקדמה לו ספרות רחבת היקף, ובכך שהוא יכול היה להסתמך על שירת וחוכמה.

3 חלוקת הפסוקים במהוורות המצרית והאירופית ודאי טענה תיקונים רבים, הן על ידי ביטול הפרדות מסועות הן על ידי הפרדת צירופים מוטעים. בטקסט המקורי אין כל ציון לסופי פסוקים. פעמים רבות וולרס (Vollers 1906) טועה כאשר הוא מקבל את החלוקה לאכדים המקובלת בהוצאות האירופיות המודפסות של הקוראן כחלוקה המקורית של הקוראן (ראו להלן הערה 15). (הערות המתרגם: נלדקה מפנה כאן את הקוראן למסתו "הקוראן והעיביה", שבה התפלמט עם דעותיו של פולרס 1910a).

4 בעצם קיומה של אי אחידות זו של האכדים האינדו-ירואליים, מוכתרים ניסיונותיו החדשים של מוחמד ליצור גושים סימטריים של אותם אברים בהצלחה מועטה. העדר חוש הצורה של הנביא, שהחבר לעיל, נוגד הנחה זו.

5 הלשון מצרפת משפטים רבים זה לזה בלי לתת ביטוי ממשי לקשרים הרעיוניים וחאל (תיאור מצב) עם וללא ן; משפטי ספה (משפטי ויקה אסיגדיים)). פ "וואו" החשובה לעתים מקשרת ולעתים היא מציינת את משפט הסיום. ציון הזמן הינו בלתי מוגדר, וכן הלאה.

ייחודים סגנוניים ותחביריים של לשון הקוראן

תיאודור נלדקה

כידוע מתייחסים המוסלמים להתגלותו הבלתי ברואה של אללה, הקוראן, כאל האיריאל של אמנות הדיבור האנושית,¹ ואף האירופים מגלים נטייה ראשונית לראות בספר לפחות דגם של סגנון השפה הערבית. אולם לאחר שיקול מעמיק יותר לא ניתן עוד לסבור כך ברצינות. תעלה ודאי הטענה: איך יכולים אנו, המתקשים בלשונו של עם קדום שרוחו רחוקה מאתנו כרחוק מורח ממערב, להיכנס לנפשו ולחשוב באופן הנוגד את דעתם של חכמים שיגקו את החוש הלשוני לשפה הערבית יחד עם חלב אמם, ושל מלומדים - יהיה מוצאם אשר יהיה - שחיו בסמוך לערבים והקדישו את כל מאורם ללימוד הלשון הערבית וכלליה? אף על פי כן, יש לנו יתרון בולט על כל אלה: העדר דעה קדומה למול כבלי התפיסה הדתית. בנוסף לכך צמחנו על ברכי אסכולת הביקורת המדעית. אלה מאפשרים לנו להכיר בכך שאופן ההבעה של הקוראן לוקה בחסרים גדולים, שמהם נותרו תופשיות השירה הערבית הקדומה והמסורת הסיפורית הערבית (אח'באר אל-ערב). הדבר בהחלט סביר. המשוררים והמספרים עשו שימוש בלשון מסופחת ומוצקה באמצעות קודמיהם המרובים; לעומתם, הוציא מוחמד אל האור סוגה ספרותית חדשה לחלוטין והסיף לרעיונות ולתפיסות שהיו זרות לחלוטין לבני עמו, ומכאן שלא יכול למצוא באופן מיידית צורת הבעה זהה.

אכן כל ההתחלות קשות.² המחחד מתיר על כן לעצמו הרבה חירויות הבעה

* Nöldeke, Theodor, 1910. "Stilistische und syntaktische Eigentümlichkeiten der Sprache des Koräns", in: *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg and Trübner, 5-23. מספרי הפסוקים לקוחים מתוך המהדורה המלכותית המצרית.

1 מאחר שבמאה הראשונה לאסלאם עדיין נאבקו ביניהן תנועות רחוקות רבות ושונות, לא נעדרו בקרב מאמיניו בעלי מחשבה תופשית אשר הטילו ספק בדוגמה זו או אף שללו אותה. ראו: Goldziher 1889-1990: 2: 401ff.

2 גם בספר קהלת, ניסיון ליצירה קוראנית שכמותה לא ידעה הערבית אלא מעט אם בכלל,

העדר מיומנות של חשיבה חדה ולוגית מוצא את ביטויו אף בהיבט הלשוני. וכך עולה בבירור כי המדרש והשליט לא פיתח עדיין סגנון פרוזה.

נוסף לכך יש לזכור שהנביא לא השמיע את דבריו באוזני אירופים משכילים. וכי החסר בהבעה לא הדר להכרתם של בני דורו, אשר לא היו אנשי ביקורת. גם כאשר לחזרות הנשנות, אלה נראות כמחשבות לא ממוקדות יותר מאשר כרעיונות המקובצים בספר, במידה שאינה הולמת הרצאה רציפה. לערבים היה זה דבר כמעט חדש לגמרי. ואף אם הסוחרים האדישים של מכה מצאו שסיפורי הגיבורים הפרסים שסיפר נוד עולים על סיפורי הנביאים של קרובם מוחמד, בכל זאת הייתה לנבואותיו השפעה חזקה. מעולם לא ציינו המתנגדים, לא כל שכן אלה המשוכנעים, עד כמה משפטיו של מוחמד משוללי עוצמה, עד כמה הוא סורב במעגלים. עם זאת, מתוך הצלחותיו העצומות, אלה המוסריות ואלה התומרות, אנו יודעים שבכל פעלו הוא היה 'בעל הכוח ולא מאנשי הספר' (*ὄξουσιαν ἔξων καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς*).

ניתן אמנם להפריד בין סגנון לדקדוק במישור התיאורטי, אך לא במישור המעשי, וביצירה ייחודית זו עוד פחות מכול. ביסודו של דבר רציתי רק להתייחס לתופעות הבולטות מבחינה דקדוקית, אך נוכחתי שראשית עלי להצביע על חסר מסוים בסגנון. היבט זה מוביל בהדרגה לסוגיות הדקדוקיות. הסתירות, אשר הדין בהן גובל לפעמים, מטבע הדברים. בדיון בסוגיות הסגנון. אף על פי כן, בכל הדיון שלהלן אין בכונתי להגיע לשלמות ואף לא לניקוס שיטתיות נוקשה.

העובדה שהקוראן חוזר תמיד על נושאי המרכזיים, ואף באותן המלים, גורמת לנו לעתים קרובות למצוא שהוא משעמם. אך למוחמד היה צידוק מתאים לכך; הוא הגיע לכלל דעה שתורתו תרשים דווקא באמצעות חזרות אלה. ולערבים, אשר היו רגילים לנוסחאות קבועות, חזרות אלה לבטח לא היו זרות, גם אם במקומות שונים הוא השתמש אפילו לגבי זוטות ממש באותן הנוסחאות או בכאלה הזוהות להן במהותן, כמו למשל בהקרמות הבאות לסיפורים: ה'אֵתָאֵךְ חֲדִית' מוסא אד' "האם בא אליך דבר קורות משה?" (סורה 20, פסוק 9; סורה 79, פסוקים 15-16); ה'אֵתָאֵךְ חֲדִית' ז'יפ אב'איהימ אלמכרמינ אד' [...] "האם בא אליך דבר קורות אורחי אברהם הנכבדים? כאשר [...] (סורה 51, פסוק 24); ה'אֵתָאֵךְ נִבָּא אֶלְחֵמְ אַד' [...] "האם בא אליך

6 להוגים משכילים מאחרים היוותה ודאי הדלות הרעיונית של הספר הקודש וילדותיותם הפרימיטיבית של רעיונותיו מכשול נוראי, וכך יכלו להיאחז באסלאם, להאמין שנאחו בו או רק לשמור על חזות שכזאת.

7 בקטע זה אני שב ומחליף את אופן הכתיבה הקוראני "המשופר", למרבה הצער, של ההוצאות האירופיות. "א" מופית צריכה להישמר גם לפני סופיות הכינוי הפעול. במכה ובמדינה ביטאו ממש *'ataka* וכדומה. השמטת ה-ו במציגת a מהמקומות שמהם היא נעדרת בכתיב המקורי של הקוראן אינה נדונה עדיין, למרבה הצער.

דבר הריב בעת [...] (סורה 38, פסוק 21); ה'אֵתָאֵךְ חֲדִית' אלג'נוד "האם הגיע אליך סיפור הגדודים?" (סורה 85, פסוק 17). לכאן שייכת גם הפתיחה בקשר ל"יום הועם" (*dies irae*): ה'אֵתָאֵךְ חֲדִית' אלר'אש'ית "האם הגיע אליך דבר האופפת?" (סורה 88, פסוק 1). לעומת זאת, ראוי לבקר את העובדה שבקטע האחרון הוא משתמש במלים או באופני מבע דומים מבלי שיבהיר את משמעות הדברים. בכתיבה שאינה עשויה בוהירות עשוי כל אחד מאתנו להשתמש בקלות, שלא לצורך, באותה המלה או באותו הביטוי פעם אחר פעם, גם אם אינם רווחים במיוחד בכתיבתו בכלל. כך קורה ברבות מהדוגמאות שיובאו להלן, בעוד שבמקרים אחרים החזרה אינה מכוונת, ואף עילגת למדי. כך למשל הצורה הרווחת באופן כללי קל "אמורו", שבה מקל האל על הנביא. בדרך מחוספסת כלשהי, את מלאכת הדיבור בשמו, מופיעה בסורה 6 לא פחות מ-42 פעמים, ואילו ת'פ "אחר כך" מופיעה 21 פעמים; אָג "או" מופיעה בסורה 52, פסוקים 31-44 בסך הכול 16 פעמים, ובסורה 68, פסוקים 37-47, 5 פעמים; ל'עֶלְכֶם "למען (אתם)" מופיעה במשפטי הסיום של סורה 2, פסוקים 21, 52, 53, 56, 63, 73, 150, 179, 183, 185, 189, 219, 242, 266, וכמוהו ל'עֶלְכֶם "למען (הם)" מופיעה בסורה 2, פסוקים 186, 187, 221 (ובסך הכול 21 פעמים); המלים תָּמָא אַד'א "עד שכאשר" מופיעות בסורה 18, פסוקים 71, 74, 77, 86, 90, 93, 96 (בפסוק האחרון פעמיים); צורות של אָתָּפְן "הדיח" מופיעות בסורה 17 פסוקים 64, 76, 103 (אך לא במקומות נוספים בקוראן); תָּקַבֵּל "נרצה" מופיעה בסורה 5, פסוקים 27, 36; יִתְקַבֵּל "ירצה" מופיעה בסורה 5, פסוק 27; יִתְקַבֵּל "ירצה" אף היא בסורה 5, פסוק 27 (עם זאת, צורת הסביל מופיעה פעם נוספת בקוראן רק בסורה 9, פסוק 53); צורות של אָנְקַלֵּב מופיעות בסורה 3, פסוקים 127, 143-144, 149, 174; קָפָא בִּאלֵהָ "ורב הוא אלוהים" עם אקוטיב של תמיין בצורת אדייקטיב מופיע בסורה 4, פסוקים 6, 45 (פעמיים), 70, 79, (81), 132, 166, 171, רִכְפָּא בִּה "ורב הוא" (בשימוש אחר) מופיע בסורה 4, פסוקים 50, 55; כְּד'אבֵן מופיעה בסורה 78, פסוק 28, ובהקשר אחר בפסוק 35 (אך לא בשום מקום נוסף בקוראן); לִנְסַפְנָה פִי אֵלִימְ נָסֵפֵן "נדקנו הדק היטב לזורתו בים" מופיע בסורה 20, פסוק 97 (ועגל הזהב); יִנְסַפְהָ רִבִּי נָסֵפֵן "ידקם אלהי הדק" מופיע בסורה 20, פסוק 105 (ההרים ביום תחיית המתים כמו נספת "יזורו לעפר" בסורה 77, פסוק 10); חֲגִ'יֵן מִתְגִ'רֵן מופיע בסורה 25, פסוק 22, ופעם נוספת בפסוק 53; סָמִין

8 כמיוחד קורה הירב כאשר האל מצווה עליו לדבר אליו עצמו, סורה 3, פסוק 26 ואילך.
9 בסורה 6 במהדורה החדשה של סג'ר תולדות חקוראן (1909: 161). מצביע שוואלי (Schwally) על שימוש בסורה שלמה של ביטויים חזורים.
10 שם המעולה הפרוטו-שמי פעאל נעשה נדיר בערבית הקלאסית והוא מוחלף בִּתְפַעֵל (ותפעאל, תפעלה). יש לציין במיוחד כי בשפה המשמשת כיום בדרום ערב, עדיין מופיעים פעאל וכן תואמו תפעאל. ראו: De-Landberg 1905-1913 [1901]: 2:536ff, 1396.

"בעל אותו שם" מופיע רק בסורה 19, פסוקים 7 (ליוחנן) ו-65 (לאל); סגראוך ענה אבאך "נפתה אביו על אורותיו" מופיע בסורה 12, פסוק 61, לאחר ראודתה ען נפסה "ותפתה" (וריאנטים ועירים), ובמובן המיני בסורה 12, פסוקים 23, 26, 32, 51 (בפסוק האחרון פעמיים); בנוסף לכך מופיע רק ראודתה ען זיפה [ב] תאותם את אורחיו" (גם כאן במובן המיני) בסורה 54, פסוק 37; ואנתם תגורנו "ועיניכם רואות" מופיע בסורה 2, פסוק 5, לשם אינו שייך, או מוטב, מיותר, שכן הוא שייך לפסוק 50; ומא אלה בר'אפלו עמא תפצלו "אכף לא נעלמו מאלוהים מעשיכם" מופיע בסורה 2, פסוקים 74, 85, 140, 149, ועם יעמלונו "נהם] עושים" בפסוק 144 (ופרט לכך רק עוד בסורה 3, פסוק 99, ועם רבך "אלוהיך" במקום אלה, סורה 6, פסוק 132 בסורה 11, פסוק 123, ובסורה 27, פסוק 93); פלא ח'פן עליהם ולא הם יחוננו "ולא עליהם הפחד ולא עליהם היגון" מופיע בסורה 2, פסוקים 38, 62, 112, 262, 274, 277 (ובנוסף לכך ב-5 מקומות נוספים); ללה מא פי אלסמאואת ומא פי אלאך "לאלוהים כל אשר בשמים וכל אשר בארץ" מופיע בסורה 4, פסוקים 126, 131 (באחרון פעמיים), 132, 170, 171; ללה מלק אלסמאואת ואלאך ומא בינהמא "ולאלוהים מלכות השמים והארץ וכל אשר ביניהם" מופיע בסורה 5, פסוקים 17, 18, ובנוסף ממש דומה בפסוקים 40 ו-120. כמה מהדוגמאות שהובאו לעיל הינן פרי שיקולי חריזה. הדבר בולט יותר בדוגמאות אחרות. סבילן "דרך" הינה מלת חריזה בסורה 25, פסוקים 9, 27, 34, 42, 44, 57 (בפסוקים 34, 42, 44, לענין זה, מופיע אף סבילן "התועים מכל [האדם] בדרך"). בסורה זו חזרות גם מילות חריזה אחרות. סבילן עצמה מופיעה כמלת חריזה בסורה 4 עשר פעמים נוספות, ובסוף פסוק 34 אחת עשרה פעמים. בסורה זו נעשה שימוש רב גם במילות חרוז אחרות: שיאן "מאמה" עומדת בסורה 19 בסופי הפסוקים 9, 42, 60, 67; לצד אלה נמצאות בסורה 19 מילות חריזה חזרות נוספות; בסורה הקצרה 47 (פסוקים) מתחרזים שישה פסוקים ב-אעמאלהם "מעשיהם" (בפסוקים 1 ו-8 אף אעמאלהם "עשה את מעשיהם תועה", בפסוק 4 - גדל אעמאלהם "יעשה תועה מעשיהם", בפסוקים 9 ו-28 פאחבט אעמאלהם "ואעש מאפע את מעשיהם", בפסוק 32 - סיחבט אעמאלהם "ייעש מאפע מעשיהם"). לענין זה יש להזכיר גם את ולא ילמונו פתילן "ולא יעשו [גם] כקרום גרעין התמר" בסורה 4, פסוקים 49, 77; ולא ילמונו נקירן "ולא יעשו [גם] כמשקע גרעין התמר" בסורה 4, בפסוק 124; לא יאתנו אלנאס נקירן "הם לא יתנו לבני אדם [גם] משקע גרעין התמר" בסורה 4, פסוק 53 ועוד.

לעתים קרובות מאוד משנה מוחמד, בדין, את מיקום המלים בשל חריזה. תכופות, לחיזוק החריזה, הוא משתמש בצורות אחרות מאלה שבהן השתמש במקומות אחרים, וגם זהו אמצעי תקין. אך הוא נוהג לעשות זאת בקלות רבה מדי. לעתים נוצרים אגב כך אי דיוקים קלים. למשל, ואנא מעמך מן אלשארהינ "ואנוכי אתכם מן העדים" סורה

3, פסוק 81, ניתן באמת לדבר רק על עד אחד; כך אני מעמך מן אלמנתורני "ואף אנוכי במחכים עמכם הנני" בסורה 7, פסוק 71 ובסורה 10, פסוקים 20, 102; בדומה אני לעמלכם מן אללאלין "אכן אנוכי הנני מן המתעבים את מעשיכם" בסורה 26, פסוק 168; לתכוננו מן אלמרגזמינ "והיית באלה אשר רגמום אבן" בסורה 26, פסוק 116; סואאן עלינא אועלת אמ למ תכנ מן אלאועלין "אחת היא לנו, אם הזהרת ואם לא תהיה מן המזהירים" בסורה 26, פסוק 136. בשל חזרוו קיים לעתים קרובות אימפרפקט לצד פרפקט: כמא נסו לקאא ימהמ האד'א כאנו באאיאתנא יג'חרונ "כאשר שכחו פגישת יומם זה ועל אשר כחשו באותותינו" בסורה 7, פסוק 51; פריקן כד'בתם ופריקן תקתלונו "ותתנו מהם לכזובים ומהם הרגתם" בסורה 2, פסוק 87; פריקן כד'בו ופריקן יקתלונו "נתנו מהם לכזובים ומהם הרגו" בסורה 5, פסוק 70; במא עסו וכאנו יעדתונ "ואת [להם] על אשר מרו ויעברו [חוק]" בסורה 3, פסוק 112; ומא ילמונא ולאכנ כאנו אנפסקה ילמונו "אכן לא אותנו עכרו כי את נפשותם עכרו" בסורה 2, פסוק 57, ובסורה 7, פסוק 160. פעלו "עשו" הפשוט מופיע מפעם לפעם גם במקומות אחרים בקוראן, כאשר החריזה לא הצריכה את הופעת הצירוף כאנו יפעלונו "היו עושים".¹² החריזה מכתיבה את הריבוי הווגי בסורה 56. שימו לב גם ל-אן אלמלקינ פי ג'מאתן ונהרן "ואולם היראים [את אלוהים] בגנות ונהרות" בסורה 54, פסוק 54. לאמיתו של דבר אין הביטוי שייך לשם, ולמול ג'מאת "גנות" קיים רק יחיד בלתי ניטה, מאחר שהחריזה בקטע היא ar, ir, ur.

משפטי הסיום של הפסוקים משמשים תכופות רק למילוי החריזה או לפחות לשם השלמת המסגרת. כפי שכבר צוינו, ממש כך בונה הנביא משפטים רבים באמצעות חזרה מתמדת במסרה להרשים, אך עד כמה היא מיותרת. למשל, הסיזמות ואללה עיון חקימן "ואלוהים גבור וחכם" בסורה 2, פסוקים 228, 240 המופיעות באמצע פסיקות משפטיות, וכך גם ואללה סמיען עלימן "ואלוהים שומע ויודע" בסורה 3, פסוק 34 במהלך הסיפור; כך במספר רב של משפטים בסורה 2 שבהם מופיעה המלה לעלכם "למען [אתם]",¹³ (ראו לעיל). רק למען חזרוו משמשים המשפטים אן כנתם תעלמונו "לו ידעתם" בסורה 2, פסוקים 184, 280 ובסורה 6, פסוק 1; אן כנתם פאעלין "אם כן תעשו" בסורה 12, פסוק 10, ובסורה 21, פסוק 68; וכן פאעלין "ונעש כן" בסורה 21, פסוקים 79, 104; גם אן כנתם טאדיקין "אם מאמינים אתם" בסורה 2, פסוק 94 אך גם ללא מן, חזרוו בילכנתם מן אלח'אסרינ "הייתם מהאובדים" היה כשורה ולמעשה סוף פסוק.

11 בהעדר אילוץ החריזה מא תבדונו נסא כנתם תכתמונו "ואת אשר תגלו ואת אשר תעלימו", סורה 2, פסוק 33. ואולי כנתם "הייתם" זו מוצגת כתחלופה ריתמית מועדפת ידועה?

12 בסורה 2, פסוק 219 אין לעלכם תתפכרונו "אולי תשימו אל לב" מהווה סיום פסוק, מאחר שפסוקים 219-220 מהווים למעשה רק פסוק אחד.

13 בסורה 15, פסוק 71 יש ל-אן כנתם פאעלין "אם ישכם עושים" מוכן ממש.

הוא מיותר לפי שקדם לו משפט תנאי, והוא הדין בדיוק לגבי אג' כַּנַת מִן אֶלְטָאֲרִינָן "אם מדוברי האמת הינך" בסורה 7, פסוק 106. וכן הלאה, במבעים נוסחתיים מתחום המשפט אג' אֶלְלָה כְּמָא תַעְמְלוֹנִי בְּסִיִּין "כי רואה אלוהים את מעשיכם" בסורה 2, פסוקים 233, 237; וְאֶלְלָה כְּמָא תַעְמְלוֹנִי חִ' בִּיִּין "ואלוהים יודע את מעשיכם" בסורה 2, פסוק 234 ובפסוקים רבים אחרים. כמוהו בלתי הגיוני משפט הסיפא ב־אֶפְאָגַת תְּהִי אֶלְעָמִי וְלוֹ כְּאֵנוּ לֹא יִבְסְרוֹנִי "ואולם האתה תוכל לעשות את החרשים לשמוע, ואם גם לא ישכילו?" בסורה 10, פסוק 143; שכן העדר כושר הראייה של העיוורים הוא היפותטי גרידא, ואף וְלֹא תִסְמַע אֶלְטָמִי אֶלְדְּעָאָא אֶדְאִי וְלוֹ מְדַבְרִינִי "ולא תוכל לעשות את החרשים כיישמעו את הקריאה בהפכם ערף נסוגו אחור" בסורה 27, פסוק 81, ובסורה 30, פסוק 52 אינו טוב יותר, כי החרשים אינם שומעים גם כאשר הם נשואים במקומם. העובדה שהקוראן עובר במהירות מנשוא לנושא לא הייתה זרה לערבים; הם התרגלו לכך באמצעות משורריהם. אך מבחינה זו מוחמד התיר לעצמו חירות רבה מדי, קטע דבר מסוים, קיבל דבר אחר, וזנח את זה כדי לשוב לראשון וכדומה. הדבר בולט במיוחד בסורה 37, פסוק 164, שִׁם לַפְתַּע פְּתָאוֹם, וְלֹא כֹל הִתְרָאָה, מדברים המלאכים, ואז שוב נסוגים. מעבר זה אינו ברור בסורה 72, בפסוק 15, המסתיים עם דברי הג'ן ומייד לאחר מכן אֶלְלָה מְדַבֵּר שׁוֹב. המילית אג' (אג) "ש" ניצבת בראש פסוק 16 כמו בראש משפטיהם של הג'ן, בעוד שלמעשה היא שייכת לְקָל "אמור" של פסוק 1. ייתכן שמוחמד עצמו לא נתן דעתו על המעבר.

בקפדנות מעטה נוהג הקוראן בהקבלה המדויקת של אברי התקבולת. מבחינה מילולית עשוי לפעמים נושא ההשוואה להיות מושווה לחלק נלווה של התיאור. דוגמה לכך היא ההקבלה מִתְּלִי אֶלְדִּינִי יִנְפִקוֹנִי אֶמְוַלְהֶם פִּי סְבִיל אֶלְלָה כְּמָתְלִי חִבְתָּן אֲנִבְתַּת סִבְעֵי סִנְאֵבֵל פִּי כֹל סִנְבִלְתָּן מֵאֵת חִבְתָּן "משל אלה אשר יפזרו הונם בדרך אלוהים כמשל גרעין אשר יעשה שבע שבלים. בכל שבלת מאה גרעינים" בסורה 2, פסוק 261, שכן למעשה התרומה, ולא מעלי התרומה, היא המושווית לשיבולים שופעות גרעינים. בדיוק כך קורה גם בהקבלה לאלה שאינם רוצים לתת מכספם למען האל בסורה 2, פסוק 265. כמו כן אין התאמה ב־מִתְּלִי מֵא יִנְפִקוֹנִי פִּי הַאֲדִיָּה אֶלְחִיַּאת אֶלְדִּינִי כְּמָתְלִי רִיחָן פִּיִּהָא סִרְן אֶסְאֵבְתָּ חִרְתִּי קִוְמָן וְלֵמֹו אֲנִפְסַהֶם פִּאֶהֲלַכְתָּה "משל אלה אשר יפזרו הונם לחיי העולם הזה כמשל רוח תוכה קרה צורבת אשר פגעה בשדה אנשים העוברים נפשותם ותכלהו" בסורה 3, פסוק 117, שם הרוח הגורמת להרס מושווית לנפגעים (לתנובה המעוקרת). ודוגמאות נוספות: אֲנִמָּא מִתְּלִי אֶלְחִיַּאת אֶלְדִּינִי כְּמָאָן אֲנִלְזָאָה מִן אֶלְסִמָּא [...] "אכן חיי העולם הזה משלם כמים אשר הודדנו מן השמים [...]" בסורה 10, פסוק 24, שם הגשם המרווה (שמשך ירידתו קצר) משמש (במקום השדה) כתמונת מנעמי העולם הזה, וכדומה לכך בסורה 18, פסוק 45; בסורה 2, בפסוק 17 נאמר נְכוֹנָה מִתְּלִי אֶלְדִּי אֶסְתִּיִּין נִאֲרִין [...] "משלם כמשל (איש) אשר הדליק אש [...]"

אך בהמשך, בפסוק 19, אֵן כְּסִיִּבִן מִן אֶלְסִמָּא [...] "או כעננה משמים [...]" ומוכי הסופה ההרסנית מעומתים עמה; בשאלה מִתְּלִי אֶלְגִּיַּת אֶלְתִּי וְעַד אֶלְמִתְּקוֹנִי [...] כְּמִן הִי חִ' אֶלְדִּין פִּי אֶלְנִאָר "זה מראה הגנה אשר הועדה ליראים (את אלוהים) [...]" (הכמותה) כזה אשר הוא לעולמים ב[גיהנם] האש?" בסורה 47, פסוק 15 ואילך, מושבם הבטוח של המאושרים מושווה לאנשי הגזירה במקום למקום מושבם, אש הגיהנום. ודוגמה נוספת: אֲגִ'עֲלַתְּמִי סִקָּאִיתִי אֶלְחִאָגִ' וְעִמָּאֲרַתִּי אֶלְמִסְגִּ'ד אֶלְחִרָאֵם כְּמִן אֲאִמְנִי בִּאלְלָה וְאֶלְעָמִי אֶלְאֶאֲחִ'ד וְגִ'אֶהֶד פִּי סְבִיל אֶלְלָה לֹא יִסְתַּוֵּי עִגְדִּי אֶלְלָה "התשוו השקות החוגג ובקר במסגד הקדוש אל האיש אשר האמין באלוהים וביום האחרון ויחרף נפשו במלחמת אלוהים לא ישוו לפני אלוהים" בסורה 9, פסוק 19 מושווה השירות הקדוש עצמו – במקום מפעיליו – לחסידות טהורה, אך בסיום מובאים יחדיו שני סוגי האנשים. משפטים כגון מֵא חִ' לְקִלְקֵם וְלֹא בַעֲתִי כֵּם אֶלָּא כִּנְפִסִּין וְאִחְדָּתִן "בריאיתכם ותקומתכם אינם אלא כנפש אחת" בסורה 31, פסוק 28, מופיעים לעתים מזומנות יותר בעברית ובארמית, אך בערבית הם נדירים למדי.¹⁵

בלשון הקוראן גם קיימים מקרים רבים של אי עקביות. כך עומדים שני אברים מאוחים או בני אותו מעמד כשהאחד מיודע ואילו האחר סתום: תִּלְכִּי אֶאִיַּתִּי אֶלְקִרְאָנִי וְכִתְאֵבִן מְבִינִן "אלה אותות הקוראן וספר גלוי" בסורה 27, פסוק 1; יִהְיֶה לְמִנִּי יִשְׂאָא אֲנִיִּין וְיִהְיֶה לְמִנִּי יִשְׂאָא אֶלְדִּי כִּיִּר "יתן לאשר יחפוץ (בנות) נקבות ויתן לאשר יחפוץ (הבנים) הזכרים" בסורה 42, פסוק 49. ניתן אמנם להניח שבאמצעות התווית, הילדים הזכרים לבדם יוצגו כרצויים. יש בהחלט מקום לציין את הסמכתם זה לצד זה של גנטיב נושאי ומושאי: הִי אֶהֱלֵ אֶלְתִּקְוָא וְאֶהֱלֵ אֶלְמִרְפִּתִּי "לו בעלי האדיקות ובני המחילה" בסורה 74, פסוק 56. ב־לִלְאֶחֲדִי חִ'רְרִהֶם וְאֶסְלַחְתֶּהֶם "ונשמרו ותפשו נשקם" בסורה 4, פסוק 102, השם המופשט חִ'רְרִי "החירות" נתפס כמוחשי למדי, כך שאין הוא בולט יתר על המידה ליד שם מוחשי טהור.

חזרה לא נאה, באותן מלים אך במשמעות שונה, ישנה ב־אֶלְדִּינִי קֹאֵל לְהֶם אֶלְנִאָס אֲנִי אֶלְנִאָס קִדְ גִּמְעוּ לְכֶם "שלחם אומרים האנשים (החברים): האנשים (האויבים) זוממים לכם" בסורה 3, פסוק 73; המילית מִן "מ־" השבה וגשנית ב־פִּתְרָא אֶלְדִּינִי חִ'רְרִי מִן חִ'לְאֵלָה וְיִנְזֵל מִן אֶלְסִמָּא מִן גִּ'בֵּאֵלִין פִּיִּהָא מִן בְּרִדִין "וראית את הגשם יצא מתוכם, והוריד מן השמים, מתוך הרים תוכם ברד" בסורה 24, פסוק 43, יכולה אך בקושי להיחשב סגנון ערבי טוב, הגם שבמשפטים ערביים נעשה לעתים קרובות שימוש ב־מִן יותר מפעם אחת ובמשמעות שונה. מגושם הוא גם יֹא אֶיִּהָא אֶלְדִּינִי אֲאִמְנִי אֲאִמְנִי בִּאלְלָה וְרִסְוֵלָה וְאֶלְכְּתָאֵב "המאמינים, האמינו באלוהים ובשליחו ובספר" בסורה 4, פסוק 136, שם על אף שהפגייה מכוונת אל מי שכבר נחשבים כמאמינים, מוצג תוכנה

15 כאן סעיף ב' Nöldeke 1875: 363 ff1.

של האמונה, שהיא נחלתם, כחדש. המשפט ומא כאן קולחם אלא אן קאלו "ולא דברו דבר מלבד אשר אמרו" בסורה 3, פסוק 147, לא יועזע את הערבים הנוטים חיבה לפיגורה האטימולוגית (figura etymologica). מיותרת היא המלה כר'אלכ "וכן" וגם מת'ל קולחם "כדבריהם" ב"כר'אלכ קאל אלד'ינ לא יעלמונ מת'ל קולחם "וכן אמרו גם אלה אשר לא ישנו (את הספר) כדבריהם" בסורה 2, פסוק 113, ו"כר'אלכ קאל אלד'ינ מן קבלהם מת'ל קולחם "כן אמרו אלה אשר היו לפניהם כדבריהם" בסורה זו, פסוק 118; אין כאן הדגשה במובן של "ממש אותו הדבר".

בעייתי מאוד הינו המשפט אנני הדאני רבי אלא פראטן מסתקימן דינן קימן מלת אבראוימ תניפן ומא כאן מן אלמשרכינ "אלוהי נמני באורח מישרים כדת נכונה, דת אברהם 'תניף' ולא היה מן המשתפים" בסורה 6, פסוק 161, שמתחיל במבנה של הדא "נתה" עם אלא "אל", שבעקבותיה בא אקוטיב, 16 ולאחריו אקוטיב של מצב ומשפט מצב "שבה היה (אברהם) בן ברית, ולא עובר אלילים".

אלד'י תסאלונ בה ואלארתאמ "שכמו מהקרובים כך אף ממנו אתם מבקשים עזרה" בסורה 4, פסוק 1, הוא מגושם פחות. 17 ביטויים שאינם נאים הם אלא קלילן מקא תאכלונ "מלבד מעט מאשר תאכלו" בסורה 12, פסוק 47, במקום אלא קלילן תאכלונ (או תאכלונ) "מלבד מעט שתאכלו", והביטוי המקביל בפסוק 48, המופיע למרות המעבר התכוף מ"מן פריטיביט לזו המגדירה.

המשפט ולא יעמר מן מעפרן ולא ינקס מן עמרן "ולא תנספנה שנות חיים לכל שיבה מאריך ימים, ולא יחסר משנות חייו" בסורה 35, 11, אינו הגיוני, שכן מאריך הימים יקצר חייו במקום קצר התוחלת. את המשפט וילא אן ת'בתנאכ לקד כדת תרכנ אליהם שיאן קלילן "והנה לולא אמצונך, כמעט נטית אחריהם קצת" בסורה 17, פסוק 74, צריך לתרגם בערך כ"חיוקונך וכך שמרונך מלהיכנע להם מעט, מה שכמעט עשית", ואולם אי הדיוק שבניסוח המקורי מסתיר את המשמעות הזו. 18

הוא הדין גם ביחס ל"ולולא פול אללה עליך ורחמתה להפת טאאפתן מנהם אן ילוב "ולולא חסד אלוהים אשר עליך ורחמי, כי אז וממה עדה מהם רע להתעותך" בסורה 4, פסוק 113. לקבוצה הנזכרת בפסוק הייתה תוכנית להסיתו מדרך הישר, אלא שהיא לא הצליחה להוציאה אל הפועל. ב"אנ אלד'ינ כפרו ומאתו דהם כפארן פלן יקבל מן אחריהם מלא אלארד' ד'הבן ולן אפתנד בה" כי אשר כפרו וימותו והם כופרים ולא יקבל מאיש מהם (גם) מלוא הארץ זהב לו ביקש להפדות בו" בסורה 3, פסוק 91, אילו ניצבה

16 דגא "העולם הזה" ו"מלה "דת" אינן מסלואת תפקיד של אקוטיב של מצב, כפי שניתן היה לסבור.
17 ראו: Nöldeke 1897 [1897] סעיף 74, שם מצוין שי'אלארתאמ "והנשים (אמותיכם)" היא הקריאה היחידה, על אף מלחמתם של מלומדי הלשון הקדומים נגדה.
18 מתקבל על הדעת שבעת תרגום הקוראן יש לסלק רבות מנקודות התורפה כגון זו.

במשפט האחרון לן "לז' לבדה, הרי גם הייתה ודאי מיותרת, לא היה בכך טעות, בעוד ש"ולן גם לז" של ויתור כבר יוצרת מובן מוטעה. 19 ב"ח'לקכם מן נפסן ואתרתן ת'מ ג'על מנהא ווג'תא "בראכם מגפש אחת, ויעש ממנה את בת זוגה" בסורה 39, פסוק 6, התהפך סדר הזמנים; מכך יכול היה מוחמד להימנע, אם במקום ת'מ "ואחור כך", המציינת זמן או את סדר הפעולות, היה מציב את ו"י- הפשוטה. היפוך יוצרות (hystero proteron) יש אף ב"מנן לענה אללה ור'לב עליה וג'על מנהם אלקררת ואלח'נאויר ועבד אלטאריות "כל אלה אשר אררם אלוהים, ויחר בם אפו, ויהפוך מהם לקופים וחורים, ויעבדו את 'הטאריות" בסורה 5, פסוק 60, שם המובן הנכון הוא מן עבד אלטאריות ולענה [...] אלח'נאויר "כל אלה אשר עבדו את 'הטאריות' ויקללו [...] חורים". גם ב"לולא כלמתן פקת מן רכב לכאנ לזאמן וג'לן מסמאן "ולולא דבר יצא לפני כן מאת אלוהיך, כי אז היה (כליונם) בא, ואולם עת מועד היא (אתו)" בסורה 20 פסוק 129, נשמעים שני הביטויים האחרונים, הבאים אחרי כלמתן "דבר", מגושמים.

עוף מוזר הוא פהו ג'זאאה "עליו להסתפק בעצמו" בסורה 12, פסוק 75. 20 שינוי המספר הדקדוקי הוא דבר שגור ביותר בערבית. העובדה שמשפט עם מן "זה אשר" מתקשר ל-"אלאאכ "אותם אלה" או אפילו לדיבוי, כמו למשל בסורה 3, פסוקים 82, 94, בסורה 4, פסוק 69; בסורה 5, פסוק 45 ובסורה 3, פסוק 76 – ודאי אינה נוגדת את הלשון השגורה. גם למקרים כמו ומנהם מן יסתמעונ אליך "ויש בהם אשר יבקשו לשמוע אליך" בסורה 10, פסוק 42, יש דוגמאות מחוץ לקוראן, ראו לדקדוק (83): [Nöldeke 1897] (1897), אך שימו לב להעדר העקביות מייד לאחר מכן, ומנהם מן יג'ר אליך "יובם יש אשר יביט אליך". בעייתי הוא השינוי במקרים כמו מן אסלמ וג'הה ללה ורו מססנן פלה אג'רה ענד רבה ולא ת'פסן עליהם ולא הם יתנונ "אכן כל אשר נשא נפשו אל אלוהים ויעש הטוב, הנה לו שכרו את אלוהיו ולא עליהם הפחד ולא עליהם היגון" בסורה 2, פסוק 112, וכן אן אללה לא יחב מן כאן מת'תאלן פח'ורן אלד'ינ יק'ילונ [...] "כי לא יאהב אלוהים את היהיר והמתהלל. אשר יקפצו ידם [...] בסורה 4, פסוקים 36–37. ב"מנן לענה אללה ור'לב עליה וג'על מנהם אלקררת ואלח'נאויר

19 ובכל זאת, ראו לעיל על לן במקום אן.
20 הייתי מייחס את קל ללה "אמור: לאלוהים" כתשובה לשאלה מן רב [...] "מי אלוהי" בסורה 23, פסוקים 87, 89 לכתיב רשלני של קל אללה "אמור: אלוהים": *quillāhu* או עדיף (בשל ההפסק) *quillāh*. ללה "לאלוהים" תהיה בחירה גרועה. הוראתו המילולית של הביטוי מא אן מפאתה לתנא כאלעסבת אול' אלעות, טרה 28, פסוק 76, היא "אשר מפתותו יפרעו בגודו גיבורים" עבוד "שגודו [...] אך בקושי יכולים להיירם". ניתן היה לראות בכך אופן הבעה מטורבל אלמלא השתמש אעשא ב"תנא כנא ט'סן גיר, שני שירים 162 למעלה) "מאסף מתקשה בה" להבעת "היא רובצת בכבודות (מרוב המאמץ)". לפנינו אפוא מטבע לשוני שכוון אולי ביסודו לכיטוי הומר קליל.

"כל אלה אשר אורם אלוהים, ויחר במ אפו, ויהפוך מהם לקופים וחזירים" בסורה 5, פסוק 60, ניתן היה להימנע מריבוי על ידי ביטוי פרטיטיבי. ראוי לציון מיוחד השינוי במספר הדקדוקי ב"אלדיני" ו"אדלונ פי אאית אלה בר"ר סלסאנן אמתהם כבר מקתן "אלה אשר יתוכחו בדבר אותות אלוהים מבלי אשר בא אליהם מופת, גדולה משטמתם) בסורה 40, פסוק 35 (Fleischer 1846-1848): פיה רמיר מנ!! "יש בו כינוי חוזר ל"אלה"] וגם בסורה 27, פסוקים 35-37: אלמרסלונ - ג'אא - ארג'ע "השלוחים" - "בא" - "חוזר" (ניתן להצדיק את העובדה ששלמה משתמש בפסוק 36 בצורת נוכחים, שכן אולי כלל במשמעות גם את שולחו של השליח). שימו לב גם ל"נקרא רבב אלא תעבדו אלא איה ובאלדיני אקסאנן אמא יבלר'ע ענדכ אלכבר אחרמה אן כלאמה פלא תקל" ויצוה אלוהיך אשר לא תעבדו בלתי אם אותו ולהיטיב להורים, וכי יגיע אחד מהם אתך לזקנה או גם שניהם, אל תאמר" וכן הלאה, בנוכח, בסורה 17, פסוקים 23, 24, ואילו בפסוק 25 שוב מופיעה צורת הנוכחים. כ "שלך" ב"רבב "אלוהיך" מתאימה כאן, שכן היא מתייחסת למוחמד, בשונה מצורות אחרות של הנוכח, שבהן הכוונה לאנשים או למאמינים ככלל. מוזר הוא המעבר מיחיד לרבים ב"אלדיני אתקו אד'א מסקמ טאפן מנ אלשיטאנ תד'כרו פאד'א המ מבסרונ ואח'אנהם ימדונהם פי אלדי" ואילך" כי בפגוע חזון מטעה²¹ מאת השטן את יראי האלוהים, השיבו אל לב יראו (נכוחה), ואחיהם (שלשטנים, [בריבוי]) יוסיפו עוד להוליכם תועה ולא יחדלו" בסורה 7, פסוק 201.

נראה לי שהמשפט סתאבן ת'קאלן סקנאה לבלדן מיתן פאנזלנא בה אלמאא "ענן כבד, ונולך אותו אל ארץ מתה ונורד בה מים" מופיע רק בסורה 7, פסוק 57. שמות קיבוציים (קולקטיביים) כמו סתאב (אשר בתוספת -ה- הופכים לשם הפרט) ניתנים אכן לשימוש כזכר ונקבה, ובדוחק אפשר אף לקבל ריבוי תארים,²² אך שימוש זה לפני זכר יחיד הוא מוזר עד מאוד; בסיכום, הכוונה ליחיד ת'קאלן-ת'קילן "כבדים-כבד". ייחודי הוא גם פמא מנכמ מן אחרן ענה חאג'יני "ולא היה מכם אחד אשר עצר (אותנו) מפגוע בו" בסורה 69, פסוק 47; בשפה הסורית מבנה זה מופיע, כמוכח, לעתים מזומנות.²³ עוד יש לציין, שאללה מדבר על עצמו באותו הרצף פעם בצורת יחיד ופעם ברבים: פאמא אלדיני כפרו פאצד'בהם צד'אבן שדיין פי אלדניא ואלאח'רת ומא להם מן נאסריני ואמא

21 טאאף כמצינת התקפת שירוף מתועדת בקסידה 4, בית 41 בתוך: Ahlwardt 1870, ובמקורות נוספים; Annales 1879-1901: 1: 976: 18.
22 ראו הקטע המצוטט בתוך: Nöldeke 1963 [1897]: 84; ובתוך: Kosegarten 1854: 5, 154; ר'אבן תשיבה תריגן 1931 "קנה יבש, שאהוה בו האש", בגוף כך שהשם הקיבוצי הוא בו נוסח גוף זכר יחיד ורבים, אך ההגבל הגדול הוא שכאן קודמת צורת ריבוי.
23 Nöldeke 1898, סעיף 319. בפרסית מקביל באיז מדייג נמאנגד כסי (Vollers 1877-1884: 3, 1471, פסוק 486); ואנ נקד כסי אז אנ כירונג נה כרנדגי (Nāsri 1881: 83, 13) (פרוזה משוטת).

אלדיני אאמנו ועמלו אלסאלחאת²⁴ פיופיהם אג'ור'הם "אך את אשר כפרו ויסרתים מוסר כבד בעולם הזה ובעולם הבא, ואין להם כל עוזר. ואולם אלה אשר האמינו ויעשו הישר, להם ישלם שכרם" בסורה 3, פסוק 56 ואילך.

גם הגופים הדקדוקיים מתחלפים לפעמים בקוראן באורח לא סדיר ולא נאה. כך, כאשר אללה מדבר על עצמו הוא משתמש תחילה בגוף נסתר ולאחר מכן בגוף המדבר: אפן ח'לק אלסמאואת ואלארד' ואנזל לכמ מן אלסמאא מאאן פאנכתנא בה תראאק "האם (לא הוא) אשר ברא את השמים, ויורד לכם מן השמים מים, ונצמח בהם עתרת תרשות" בסורה 27, פסוק 60; אלמ תך אך אלה אנזל מן אלסמאא מאאן פאח'רג'נא בה ת'פראתן "האם לא תראה כי אלוהים הוריד מן השמים מים, ונוצא בהם פרות" בסורה 35, פסוק 27; והן אלדי' אנזל מן אלסמאא מאאן פאח'רג'נא בה נבאת כל שיאן "והוא אשר הוריד מן השמים מים ונוצא בהם נצני כל דבר" בסורה 6, פסוק 99. בדומה לכך, בסורה 20, פסוק 53, מוחמד שוכח שלא אללה עצמו הוא המדבר, אלא משה: אלדי' ג'על לכמ אלארד' מהרן וסלכ לכמ פיהא סבלן ואנזל מן אלסמאא מאאן פאח'רג'נא בה אנואג'ן מן נבאתן שתא "אשר שת לכם את הארץ ערש, ויסל לכם בה מסילות, ויורד מן השמים מים, ונוציא בהם מינים, צמחים מצמחים שונים". כך אף בסורה 31, פסוק 14 ואילך, שם הגוף המדבר של אללה מופיע באמצע דברי לקמאן, ובסורה 29, פסוק 20 אומר אללה קל "אמור" באמצע דברי אברהם. אפשר שפסוקים 19-23 בסורה 29 אינם ניצבים במקום הנכון, אך מאחר שגם בסורה 11, פסוק 35, האל אומר קל "אמור" באמצע דברי נח, אין זה סביר.

ככמה מקומות מתחלפים בחופשיות גופי הנוכחים והנסתרים: ונא אאתיתמ מן ונאאתן תרידונ וג'ה אללה פאןלאאק המ אלמד'עפונ "ואשר תתנו מצרקה, בבקשכם פני אלוהים, אלה הם אשר להם (גמול) למשנה" בסורה 30, פסוק 39; לאחר נאום ארוך בגוף נוכחים, אןלאאק המ אלכראשונ "ואלה ההולכים נכוחה" בסורה 49, פסוק 7; הן אלדי' יסיר'כמ פי אלבר ואלבחר חתא אד'א כנתמ פי אלפ'לכ וג'ר'ני בהם בריתן שיבתן ופרחו [...] "הוא המוליכם ביבשה ובים, והיה בהיותכם באניות והפליגו אתם ברוח טובה ושמתו בה" בסורה 10, פסוק 22 (הנמענים הם אלה שאודותם מדובר בגוף נסתרים).

דוגמאות לשימוש ייחודי שעושה הקוראן בהתאמת הריבוי ובשמות קיבוציים, ראו לדקדוק (Nöldeke 1963 [1897]: 81ff).²⁵

24 כך רוב הקוראים. קריאת הטקסט שלנו (תפס) פיופיהם "וישלם להם" בקושי ראוייה לשבת. אך ראו להלן.
25 בהקשר זה שימו לב לתפילתו של מוחמד: אללהם רב אלסמאואת ונא אןל'לג ורב אלארדיני ונא אקללנת ורב אלשיטאני ונא אןל'לג [...] "אלוהים ארון השמים וצלם שהם מטילים, ארון הארץ ומה שהיא נושאת וארון השטנים ומרחיבים" (Ibn Hischam 1858-1860: 1: 756-757). שבה השטנים מקבלים לשון נקבה רבים בשל התרייה.

לכל הפחות, הופעת בינוני שממשיכו פועל פיניטיבי היא חריגה ביותר: אך אלמסדקיני ואלמסדקאת ואקרוו אללה קרין חסנו ידאעפ להם "תורמי הצדקה, גברים ונשים, (ומי אשר) תמכו כאל באופן נאה, יגמל להם כפל מעשיהם" בסורה 57, פסוק 18; ואלעאדיאת דבחן פאלמוראת קדמן פאלמריראת סבתן פאת'רנ בה נקען "באלה הנופחות והמכות גיצים והמושכות בשדה עם שחר ומעלות אבק" בסורה 100, פסוקים 1-4; ובשר אלמח'בתינ אלד'ינ אד'א ד'כר אללה וג'לת קלובקמ ואלסאברינ עלא מא אסאבהמ ואלמקימי אלסלאת וממא רוקנאהמ ינמקונ "ובשר את שפלי הרוח אשר בהוכר אלוהים יחרדו לבותיהם, והמיחלים במצוא אותם צרה, והעורכים את התפילה ומאשר חלקנו להם יפזרו" בסורה 22, פסוק 34 ואילך. פחות חריג המבנה עם חאל (תיאור מצב) אולם ירן אלא אלטיר פוקהמ סאפאתן ונקב'נ "והאם לא יתבוננו אל העוף מעל להם פורשים כנפים ומאספים כנפים" בסורה 67 פסוק 19. גם ולאכ'נ אלכ'נ מ'נ אאמ'נ כאללה [...] ואתא אלמאל עלא חבה ד'י אלק'בא [...] וקאקא אלסלאת ואתא אלוקאת ואלמופונ בעהדהמ אד'א עאהדו ואלסאברינ "ואולם (זה יחזיק) בצדקה המאמין באלוהים וביום האחרון ובמלאכים ובספר ובגביאים ונתן הונן באהבתו אותו לקרובים [...] וערך תפילה ופזר לאביונים והמקימים בריתם בכורתם ברית המיחלים" בסורה 2, פסוק 177, חריג אך במעט; אלכ'נ מ'נ אאמ'נ "צדקה היא מי שמאמין" - "צדקה היא אם [מתקיימת במקום ש] מישרו מאמין" הוא קביל, וניתן לאחות משפט עם מ'נ ופועל פיניטיבי יחד עם בינוני. חילוף של בינוני ופועל פיניטיבי בסורה 6, פסוק 95 ואילך אינו שגיאה, אך אינו נאה (בנוסף לכך, בפסוק 96 באותה הסורה, הקריאה הנכונה צריכה להיות וג'על "והיה ל-").

כמו הבינוני במשפטים הנוכחים, מופיע לפעמים פועל פיניטיבי לאחר המסדר, למשל: כיפ יהדי אללה קרמן כפרו בעד אימאנהם ושהדו אנ אלרסול חקן וג'אאהמ אלביגאת "איך ינחה אלוהים בדרך הישר אנשים, שהיו לכופרים לאחר שקיבלו את האמונה והעידו שהשליח הינו אמת, ואחר שהראיות הברורות ניתנו להם?" בסורה 3, פסוק 86; ²⁶ומא אדראכ מא אלעקבת ס'פ ר'קבתן אן אשעאמן פי י'מן ד'י מסר'בתן יתימן ד'א מקרבתן אן מסקינן ד'א מתרבתן ת'מ כאנ מ'נ אלד'ינ אאמנו [...] "ומה יורד דעת מה הוא שן הדר? שחרר עבד או האכל ביום רעבון יתום בעל קרבה או עני שחוח ויהי מאלה אשר האמינו ויצו [...] " בסורה 90, פסוקים 12-17.

אינו יודע אם במקרים אחרים יכלה הופעת בינוני ברצף עם פועל פיניטיבי להתבצע גם תוך כדי הקדמתו (כפי שהדבר אינו זר לעברית).²⁷ הדוגמאות שמביא אוולד (Ewald 1831-1833: 2, 547), אינן משכנעות. במקום שמופיע בסברי 1, 14, 9

26 לפי Fleischer 1846-1848: ושהדו עטף עלא מא פי איסאנהמ מ'נ מענא אלפעל 'ושהדו ("העיר") מאותה עם המשמעות הפועלית שב-אימאנהם ("שקיבלו את האמונה").
27 למשל, תהלים צא (א); ישעיהו ה, פסוקים ה, יא, כג.

(הוצאת קוסגרטן Kosegarten), מופיע בהוצאת לייזן (Annales 1: 1, 1824, 17) בצדק אלא מרת'נ אן מ'נ ק'ך כאד א'נ י'רמ'ד "אלא חוזר בו מהאסלאם או מי שעל סף החזרה", וקוסגרטן 2, 220, 7, היא כמובן אבא אלח'פ'ד "סירב להיכופף" במקום אבי אלח'פ'ד "אבי אלח'פ'ד". במהדורת לייזן מופיע אבא אלח'פ'ד בבירור, אולם להתקשרות כזו של אינפיניטיב מצאתי לפחות דוגמה נוספת:²⁸ אני וקתלי סלי'כן ת'מ אעקלה כאלת'ן י'ר'כ'נ לפא עאפת אלכ'ק'ך "בכך שהרגתי את סלי'כ ואחר כך שילמתי את הכופר עליו, הריני במעמד של שור כאשר הוא סופג חבטות מקל, משום שהפרות לא רצו לשתות" בסורה 6, פסוק 18 (Isbahani 1285: 18).²⁹

הסתפקותו של הדיבור השוטף הפואטי או הרטורי במשפטים בלתי מושלמים או אף בשם בורד, או אדבר'ב, היכול להחליף משפט שלם, היא תקינה, שכן השמטות הן דבר רגיל ביותר בלשון החיה ואי אפשר בלעדיתה. איש לא יודעזע ממשפטים חסרים כמו סמן בכמן "חרשים אלמים" בסורה 2, פסוק 18; מתאע'ן קלי'ן "מתת מעטה" בסורה 3, פסוק 197; מתאע'ן פי אלד'ניא "מתת בעולם הזה" בסורה 10, פסוק 70; טאע'תן "משמעת" בסורה 4, פסוק 81; ב'לאר'ן "מספיקו" בסורה 46, פסוק 35; האד'א "כך (זה)!" בסורה 38, פסוקים 55, 57; א'לאאנ "עכשיו" בסורה 10, פסוקים 51, 91; פ'כיפ אד'א "אם כן, איך, כאשר [...]?"³⁰ בסורה 4, פסוקים 41, 62; ובסורה 47, פסוק 27, וכיוצא באלה. עם אלה אף נמנה מה שמכונה נומינטיב (ואקוויטיב) של שבת וגנאי, שלגביו מרבים המפרשים בדברי הבל, אך אפשר לזהותו, למיטב הערכתי, בסורה 9, פסוק 112.³¹ במשפט פ'אד'א א'חס'נ פ'אנ א'ת'ינ בפאחשת'ן [...] "אם הן אכן מקיימות נאמנות בנישואין (הרי טוב הדבר); אך אם הן נואפות, כי או [...]", בסורה 4, פסוק 30, מייצג אחד משני משפטי תנאי קיצור פופולרי אך לא טהור, כי מופיעה בו אד'א, לא א'נ. לעתים קרובות הקוראן משמיט מלים ואף משפטים, אשר בשימוש הלשוני הרגיל חסרונן נדיר. ניתן היה לצפות שכך יקרה בין ו'מן אלסאלח'ינ "ומן הישרים (יהיה)" לבין ו'נ מ'נ אלסאלח'ינ "והוא מן הישרים" בסורה 3, פסוק 46. ייחודי הוא גם המשפט מ'נ אלד'ינ האדו י'חרפ'נ אלכל'מ ע'נ מואדעה בסורה 4, פסוק 46, שם יש להשלים ק'נמ "אנשים": "בין היהודים יש כמה אנשים אשר מוציאים את המלים ממקומן". ומקרים נוספים: ו'רס'לן "ושליחים" בסורה 4, פסוק 164, שם יש להשלים את הפועל "שלהגו" לפי קרבה כלשהי από κοινοῦ ל-א'ת'ינא אלא "גלינו את אוזן" של פסוק

28 Schwartz 1893: 137, 17 שם יש לקרוא ג'הי "שמשכתי" במקום ג'רי "ריצה" ב-בע'ר ג'רין אליכ'מ ר'קני "לאחר שמשכתי את רסני בחוקה בדרכי אליכם".
29 בעברית הדבר שכיח, כמו למשל בספר ישעיהו ה (וכד); יג (ט); יז (ה); ל (יב).
30 על מקרים אלה, ראו: Reckendorf 1895-1898, סעיף 116.
31 ראו: Nöldeke 1910a: 4 ff3.

163; 32 וְרִסְלוֹן וְשִׁלְיָה" (השלם – אֲרִסְלָנָה "ששלחנו") בסורה 3, פסוק 49. למרות ההפרעה בפסוק 47, כל הקטע המסורבל הזה אודות ישו בסורה 3, מפסוק 45 ואילך, צריך להיחשב כיהודה אחת. גם מִסְדֵּקִין "ולקיים" בפסוק 50 עדיין שייך לכאן. שכן ישו עדיין מדבר. יותר מכך מרגישים אנו בחסרונו של הפועל השולט (רגנס) בִּזְעָאדִן וְתִמּוּד" (ונוכח) את עאד ואת תִּמּוּד" בסורה 29, פסוק 38, וכן בפסוק 39: וְקָארוֹן וְפִרְעוֹן וְהָאֵמָאן "ואת קורח ואת פרעה ואת המן", מאחר שהאקוטיב התואם בפסוקים 14, 16, 18 נשלט על ידי וְלִקְךָ אֲרִסְלָנָה [...] אלא קומה "ולסנים שלחנו [...] אל עמו" של פסוק 14. כמוהם חסר יסוד שולט בִּזְעָאדִן אֲלֵרְיָה "ולשלמה את הרוח" בסורה 34, פסוק 12, שם יש להשלים את ἀπὸ κοινοῦ סְחִרְגָא "נתנו עבד" מפסוק 11 עם וְלִקְךָ אֲתִינָא דְאֹוד מְנָא פִּלְדִן "ולפנים נתנו לדוד חסד מאתנו";³³ כמו כן, בביטוי וְחִפְלִין "ומשמר" בסורה 37, פסוק 7, ובסורה 41, פסוק 12, יש להציב ברוחך רגנס של וְנָא אֲלִסְמָא אֲלֵרְיָה בִּזְעָאדִן אֲלֵכָאכּ "אכן עדינו את השמים השפלים עדי הכוכבים" (וכן בְּמִסְאֵבִית "במנורות" התואם). גם וְסִימִן לְאֵזְוֵאגְהִי מֵמָעֵן "וצונו לנשיהם מתת" בסורה 2, פסוק 240 הוא למעשה ללא רגנס. כך אף האקוטיב עֵינִין "מעין" בסורה 76, פסוקים 6 ו-18 ובסורה 83, פסוק 28; גם הכתוב בסורה 83, פסוק 28, מצביע על כך שהמלה אינה יכולה להיות תמורה לאקוטיב קודם. הוא הדין לגבי לָא תְעַבְדִין אֵלָא אֵלֵהָ וּבִאֲלוֹאֲדִין אֲחִסְאֵן "לא תעבדו בלתי את אלוהים ולהורים תיטיבו" בסורה 2, פסוק 83, והקטע הדומה לו ביותר בסורה 4, פסוק 36. בעייתי עוד יותר הוא אֲתֵל מָא חִמֵּי רִבְכִּי עֲלֵיכֶם אֵלָא תִשְׂרִכוּ בֵּה שֵׁאֵן וּבִאֲלוֹאֲדִין אֲחִסְאֵן "הבו ואקרא לכם את אשר אסר לכם אלוהיכם, לאמר: אל תשתפו בו מאומה, ולהורים היטיבו" בסורה 6, פסוק 151.³⁴ לעניין זה יש לשייך גם את וְלֵאכֶּן רְחִמְתִּין וְאִרְיָאנְט רְחִמְתִּין) "אלא (זה קרה) מתוך רחמים" בסורה 28, פסוק 46.³⁵

חסרת השפעה דקדוקית (רקציה) היא גם המלה לְפִקְרָאָא "לעניים" בסורה 2, פסוק 273 (שם מתחיל למעשה פסוק חרש); יש להשלים את המשפט החסר "לעניים" בפנייה כמו "הוצא (מרוכשך)". גם וְפִי מוֹסָא "ועל משה" בסורה 51, פסוק 38, וכן גם וְפִי עָאדִן

32 בהקשר זה ניתן היה לסבור כי לפחות כמה ממקומות אלה בטקסט שובשו בשלב מוקדם, בין אם בטקסטים פגורים ששימשו ביצירת הטקסט הקנוני, או בו עצמו. אך ריבוי המקרים והישנות חלק מהם במקומות רבים מעידים על היקף התופעה ומעוררים חשד גם לגבי חלק מהאחרים.

33 במחשבה שנייה, הקריאה אֲלֵרְיָה "הרוח" (כנושא) מעוררת קשיים גדולים יותר.

34 ניתן לראות במלה אֲחִסְאֵן "לנהוג יפה" בסורה 17, פסוק 23, מושא של קְרָא "גור".

35 זו דומה לצירוף החופשי המקובל בקוראן, אך לעתים גם בערבית הקדומה, בהוראה "אך אין הרכב נוגע", "שונה המצב לגבי", וברומה בסורה 2, פסוק 78; סורה 4, פסוק 25; סורה 20, פסוק 109; סורה 92, פסוק 114; סורה 60, פסוק 4; סורה 4, פסוק 34; פסוק 3 (אֵלָא פִי); סורה 4, פסוק 33 (אלא אָן); סורה 34, פסוק 21 (אֵלָא לְעֵלְמָ) ובעוד מקומות בקוראן. הרוממות הספורות בטפורות, ראו: Reckendorf 1895-1898: 717ff.

"ועל עאד" בפסוק 41, מצריכים השלמה כלשהי, שהרי אין הוראתם באה להצטרף לִפִּיָּהָ "בה", כלומר למלה "בארץ" שבמשפט וּתְרַכְנָא פִּיָּהָ אֵאִיתִן לְלִדְיָיִי וְתִאֲפֹנֵי אֲלַעְדְּאֵכ אֲבֵאֲלֵיכִי "ונעזוב בה אות לאשר יידאו מפני עונש הראבה" שבפסוק 37. המשפט וּבֵתָּ פִּיָּהָ מִן כָּל דְּאֵבְתִּין "וימלא אותה מכל בהמה" בסורה 2, פסוק 164, יכול היה להתקשר לשאר רק בקשר דקדוקי אם בין וְ לִבְיִין בֵּתָּ הִייתָה באה מא "אשר" כמשלימה; למעשה איבד כאן מוחמד לחלוטין את הרצף ההקשרי; הדבר נכון אף לגבי כמה מהמקרים שלעיל.

לעתים משתמשים בערבית בכינוי חבור מושאי גם בביטויי זמן, כלומר בפסוקיות זיקה, כמו למשל במשפט הוֹאֲגִיךְ תִּכְתְּבִינָהָ וְאִסְרִיָּהָ "עיתות צהריים, שבהן את עוטפת עצמך, אך אני נמצא למסע".³⁶ ניסיון דומה יש בקוראן גם בפסוקיות זיקה המציינת זָרְפָּ (תיאור זמן או מקום), שבה מושמט הכינוי החוזר, כפי שקורה תדיר לגבי כינויי המושא בפסוקיות זיקה (אֲלֵרְיָה אֲלֵדִי דְרִבְתָּ "האדם שהכיתי" או רִגְלִין דְרִבְתָּ "אדם שהכיתי" במקום דְרִבְתָּ "שהכיתי") כבדוגמאות הבאות: זִמְן לָא תִגְזִי נַפְסִין עֵן נַפְסִין שֵׁאֵן "יום [ש]בו אף נפש לא תגמול לרעותה דבר" בסורה 2, פסוקים 48, 123; זִמְן לָא יִגְזִי וְאֵלֵדִין עֵן זֵלְדָה וְלֵא מוֹלִדִין הוּ גֵאֵוֹן עֵן וְאֵלְדָה שֵׁאֵן "יום פדה לא יפדה יולד את ילדו, ולא ילוד יפדה את יולדו" בסורה 31, פסוק 33; הָל אֲמָא עֵלָא אֲלֵאנְסָאן חִינִין מִן אֲלֵרְיָה לִמְ יִבְּן שֵׁאֵן מְרְכֹרְךָ "האם לא עברה על האדם שעה מן הזמן אשר לא היה בה דבר ראוי לשים אליו לב?" בסורה 76, פסוק 1. השמטת הכינוי החוזר במקרה זה נדירה ביותר בערבית. אני מוצא עוד את וְאֵן כֵּאֵן חִינִין כָּל זִמְן אֲוֹרְהָא "גם אם כל יום, שבו אני מבקר אותה, הינו שנה"³⁷ אמאלי 1, 130 למטה וכן בהדית' זִמְן יִכּוֹן אֲלֵמֹת אֲחֵכ אֵלָא אֲחִדְכֶם מִן אֲלֵדְהָב "זמן, שהמוות יהיה רצוי לאיש מכס יותר מזהב" (Ibn Sa'd 1905-1940: 4, 2, 61, 25) עם וריאנט בשורה 26; מכל מקום, הדיבור היה רהוט יותר בתוספת פִּיָּה "בו".

סוג ייחודי של השמטה קוראנית אנו מוצאים במלים מסיימות המקדימות מסר שיש להשלימו, כגון "קרה דבר", "יקרה דבר" וכדומה, או לפני מלים כגון וְזִינִי "וביום [...]". וְאֵן "וכאשר", אֲךְ "בעת בה [...]", התלויות על בלימה. הפרשנים מוסיפים לרוב אֲךְ כֶּךָ "דבר על כך". אנו יכולים לתרגם זאת כ"פעם", אך גם בכך נסלף את הביטוי המקורי. שיכחה מכול היא המלה אֲךְ "עת בה [...]" כמו למשל במקומות הבאים: סורה 2, פסוקים 29, 34; סורה 18 פסוקים 16, 50, 60 ועוד. כמעט תמיד מלה

36 דוגמאות נוספות ראו: Noldeke 1963 [1897]: 36. בקוראן כך פְּלִיטָה "יצונו גא בו" בסורה 2, פסוק 185. דוגמאות נוספות, ראו: Schwartz 1893: 1, 292; 5, 195; 6, 150.

37 כלומר "גם אם בין הביקורים חולפת שנה"; ראה בחרוז שלפניו. הצבתי כל "כל" (נושא) במקום קָל "את כל" שבמקור. בית זה חסר, כפי שאני נוכח לדעת, במקומות האחרים שבהם מצוטטים חלקים גדולים או קטנים מהשיר.

זו מציגה אגדות או מאפיינים אגדתיים; בסורה 3, פסוק 122 מוצג, אולי לראשונה, אירוע קצר. נדירה היא הופעת המלה אך' ללא נ, כמו בסורה 12, פסוק 4, ובסורה 27, פסוק 7. הוא הדין לגבי וי'ם [וביום שבו [...]] בסורה 6, פסוקים 22, 128; בסורה 10, פסוקים 28, 45; בסורה 16, פסוקים 84, 89; בסורה 18, פסוקים 47, 52 ובסורה 41, פסוק 19, המופיעה פעמים ספורות ללא נ – וי'ם [ביום שבו [...]] בסורה 5, פסוק 109, ובסורה 17, פסוקים 52, 71, המתייחסת ליום תחיית המתים וכל הכרוך בו. פסוק 89 בסורה 16 עוסק בפשטות בעבר, אך הביטויים שהם לאלה שבפסוק 84, העוסק במשפט. הנביא מדגל כאן מוזכרון למשנהו, מבלי שהוא עצמו מודע לכך. כך יש לזהות גם את מבנה סורה 19, פסוק 85, ואת וי'ם נחשך אלמתיני אלא אלרחמא ופ'ן [ובא] יום [בו] נאסף את ידאי האלוהים אל הרחמן [כמלאכים] שלוחים [אל מלך], כמו גם את שאר המשפטים בעלי וי'ם נחשך כמשפט עיקרי, גם אם הצירוף במקרה האחרון נקרא במקורו ל־אנמא נע'ד לה' ע'דן [כי גמנה להם [ימיהם] במספר] הקודם לו.³⁸

כך מצטרף תמא אד'א [עד שכאשר] (מצוין כמה פעמים כ־ראית' מח'ד'פ'ן [תכלית [לשם] מושמט]) באופן רופף; בסורה 12, פסוק 110, בסורה 23, פסוק 99, ובסורה 72, פסוק 24, יש לתרגם זאת כ"ולבסוף" או "כשלבסוף".

דומה נמצא תכופות וְל עם צורת התלוי של הפועל בביטויים "ולכך ש", "ועוד בכונה ש" בסורה 2, פסוקים 150, 185, 260; סורה 3, פסוקים 140, 154; 6, 55; סורה 8, פסוקים 11, 17, 21; סורה 92, פסוק 21 ובמקומות נוספים. דוגמה לביטוי הראשון היא וְלִכְּמָ פִּיהָ מִנְאֶפֶץ וְלִתְבַלְרִי עֲלֵיהָ תֵּאגִ'תּוּ פִי סְרוּיְכֶם וְעֲלֵיהָ וְעֲלֵי אֶלְפֶלַח תְּחַמְלוּנִי וְלִכְּמָ בְּהֵן תּוּעֵלַת וְלִמְעַן תְּגִיעוּ עֲלֵיהֶן אֶל חַפְצֵי אֲשֶׁר בַּלְבוּתֵיכֶם, וְעֲלֵיהֶן וְעַל הָאֲנִיּוֹת תִּגְשָׁאוּ" בסורה 40, פסוק 80. כך ת'מ ל' אחר כך למען" בִּהוּ אֶלְרִי חִלְקֶכֶם מִן תְּרֵאבֵן ת'מ מִן נִסְפֵתוּ ת'מ מִן עֲלֵקְתוּ ת'מ יְחִדְגִ'כֶם סִפְלוּ ת'מ לִתְבַלְרִי אֲשֶׁרְכֶם ת'מ לִתְכוּנוּ שִׁיחִי' וּמִנְכֶם מִן יִתּוּפֵא מִן קֶבֶל וְלִתְבַלְרִי אֲנִלְן מִסְפֵן "הוא הוא אשר יצרכם מעפר, אחרי כן מטפה אחרי כן ממעט דם נקפא. אחרי כן יוציאכם עולל למען תבגרו וזקנתם, ויש בכס אשר ימות לפני כן ויעשה אשר תגיעו עד עת חיים קצובה" בסורה 40, פסוק 67. כמוהו בדיוק בסורה 22, פסוק 5, וכן וְלֵאמֹר ל' "אך זה קורה (קרה), כאשר" בסורה 5, פסוק 48; סורה 8, פסוק 42 וסורה 47, פסוק 4. אותם הקשרים קיימים גם ללא מבע מפורש ב־כְּמֵא אֲחִדְגִ'כֶּ רִכְּכֵ מִן בִּיתְכֶּ "כמו שהוציאך אלוהיך מביתך" בסורה 8, פסוק 5.

חלק המשפט אֵן כְּאֶלְרִי מִן עֲלֵא קְרִיתֵן [...] "או כאיש אשר עבר על פני קריה [...]" בסורה 2, פסוק 259, ממשך את אֵלְמָ תְרֵ אֵלָא אֶלְרִי [...] "האם לא ראית את (האיש)

38 שונה מכך הצירוף וי'ם יכונ אלנאס כאלפראש "יום בו יהיו בני האדם כרמש" בסורה 101, פסוק 4. אין הוא סתוה תשובה מדויקת לשאלה ונא אֶנְדֵאָכֵּ מֵא אֶלְקֶרְעֵת "ומה יורג דעת מה היא הדופקת?". אך הוא משתלב כאן היטב.

אשר". לו היה שם רק אֵן אֶלְרִי מ' "או זה שעבר" או אֵן אֵלָא אֶלְרִי מ' "או אל זה אשר עבר", היה נוצר כאן רצף נאות, אך לדעת הנביא הייתה כאן דוגמה נוספת, וכך הוא הציב את כ' כ־" והשאיר את הכול תלוי באוויר.

פעם אחר פעם חסר בקוראן משפט סיפא של משפט רישא, דהיינו המשפט הראשי. כמו במשפט אֶלְרִי "אלה אשר": ואלְרִי אֵתְמִדְרִי מִסְגִ'דִן וְרִאֲרִן וְכִפְרִן וְתִפְרִימוֹן בִּינֵי אֶלְמֵאֲמִינִי וְאֶרְסֵאֲדִן לִמֵן תֵּאָרֵב אֵלְלֵה וְרִסִּלְהָ מִן קֶבֶל וְלִחְלַפֵּן אֵן אֶרְדֵּא אֵלָא אֶלְחִסְנֵא וְאֵלְלֵה: שְׂהָד אֲנֵהֶם לְכֹאד'בוּנִי, לֹא תִקֵּם פִּיהָ אֶבְדִן "ותבאשר לאלה אשר עשו להם מסגד לצרור ולכחש ולהפריד בין המאמינים ולמקום מארב לאלה אשר נלחמו לפנים באלוהים ובשליחיו, ונשבעו לאמר: 'אך טוב בקשנו' – הנה אלוהים מעיד, כי רק שקר ידברו. לא תעמוד בו לעולם", בסורה 9, פסוק 107 ואילך. כאן נקטע המשפט השייך ל־אֶלְרִי "אלה אשר" ב־מִן קֶבֶל; ההמשך עד לְכֹאד'בוּנִי מתקשר לכאן באופן רופף; את המשפט העיקרי מייצג לֹא תִקֵּם פִּיהָ אֶבְדִן. ניתן למקם לפני הפסוקית המשועבדת פסוקית עיקרית כגון "ביחס לאנשים אני אומר". אֵן אֶלְרִי כִפְרוּ וְחִסְדוֹן עֵן סְבִיל אֵלְלֵה וְאֶלְמִסְגִ'ד אֶלְתֵּרֵאֵם אֶלְרִי גִ'עֲלֵנֵאָה לִלְנֵאֵס סוּאֵן אֶלְעֶאכֶפֶּ פִּיהָ וְאֶלְבֵּאד וּמִן יֵרֵךְ פִּיהָ בְּאֶלְחֵאֲדִן כִּלְמֵן נִדְקָה מִן עֲדֵאֲבֵן אֵלִימֵן "אך אלה אשר כחשו וישיבו מדרך אלוהים ומן המסגד הקדוש, אשר שתנהו לבני האדם כאשר לנעצר בו כאשר ליושב הערבה. ואשר יבקש לחללו בפשע, נתן לו לחוש מעונש ראבה" בסורה 22, פסוק 25 ואילך (פסוק אחד בלבד). כאן ממלא ומן יֵרֵךְ [...] "ואשר יבקש" את מקום המשפט עם אֶלְרִי "אלה אשר". אֵן אֶלְרִי כִפְרוּ בְּאֶלְרִי לְמֵא גִ'אֵאָהֶם וְאֵנֵה לְכֵתֵאֲבֵן עוֹיִן "אכן אלה אשר כחשו ב[ספר] ההזרה כאשר באם. ואכן הוא ספר יקר ערך" בסורה 41, פסוק 41; שלוש המלים האחרונות מהוות את המשפט העיקרי.

מבנה דומה עם מן במקום "אלדי": אֶפְמֵן הוּ קֵאֵאֵמֵן עֲלֵא כֵל נִפְסֵן בְּמֵא כִסְבֵת וְגִ'עֲלוּ מִי הוּא זֶה הָעוֹמֵד עַל כֵּל נִפֵשׁ (לראות) פעלה? וישימו" בסורה 13, פסוק 33. הוא משפט שכולו משובש. בידיאוי משלים: כִּמֵּן לִיֵס כְּךֵ'אֵלֵכֶ "כמי שאינו כך". משובש גם המשפט אֶפְמֵן כֵּאֵן עֲלֵא בִינֵתֵן מִן רִבֵּה וְיִתְלִוּהָ שֵׁאֵהֵן מִנֵּה וּמִן קֶבֶלָה כֵּתֵאֲבֵ מוּסֵא אֵמֵאֵמֵן וְרִחְמֵתֵן אֶלְלֵאֵכֶ יֵאֲמֵנוּן בֵּה "האם כזה אשר אתו מופת מאת אלוהיו ונלוה אליו עד מאתו ומלפניו ספר משה מורה דרך ורחמים יאמינו בו אלה?" בסורה 11, פסוק 20. עם אד'א: וְאֶד־אֵ קִיל לְהֵם אֶתְקוּ מֵא בִּינֵי אֵיֶד־יְכֵם וּמֵא חִלְפֶכֶם לְעֵלְכֶם תִּרְחֵמוּן "וכי יאמר אליהם: יראו את אשר לפניכם ואשר מאחריכם, למען תרחמו", בסורה 36, פסוק 45, גם משפט זה רצוף שיבושים.

עם לְמֵא: פִּלְמֵא דִ'הֵבוּ בֵּה וְאֵגִ'מְעוּ אֵן יֵגִ'עֲלֵהָ פִי רִ'אֵבֵת אֵלְגִ'כֶּ "ויהי בלכתם אתו, ויוסדו יחד לשימו במעמקי הבור" בסורה 12, פסוק 15 משפטים עם נ, ממשכים פשוט את סיפור העלילה. לו הושמטה לְמֵא "כאשר", היה הכול כשורה. במשפט פִּלְמֵא אֶסְלֵמֵא וְתֵלֵה לִלְגִ'בִּינֵן וְנֵאֶדְגֵּאָה "וכאשר היו שניהם תמימים (עם אלוהים), וינח אותו

ערוך על פניו וקראנו לו" בסורה 37, פסוק 103 מהוה וְנִאדְנֵאָה 'וקראנו לו' וגו' את הסיפא; אפשר היה להשמיט את ו או לְמֵא 'כאשר' שלפניה. להשמטת משפט הסיפא הכולל לְן "אילו" יש כמובן לעתים קרובות אפקט רב,³⁹ ופעולה זו, לפחות, קבילה. לעתים לְן מקבלת משמעות של לִית "הלוואי" או מקדימה שאלה אינפורמטיבית (ודאי אינפורמטיבית אירונית), ובמקרים אלה אין מצפים למשפט עיקרי. בפעמים אחרות עשוי משפט כזה לוותר על לְן "אילו", כמו למשל במשפט נֶאֱרַךְ גְּהֵנֵם אֶשֶׁךְ חֶרֶן לְן כִּאֲנֻ יִפְקֹהוּנ "אש הגיהנום חמה עוד יותר: (על כך עליהם לחשוב) אילו היו נבונים" בסורה 9, פסוק 81, וכן בסורה 2, פסוקים 102, 103 (אכן, הפסוק האחרון כבר כולל משפט עם לְן) וכן הלאה. אך לא בכל מקום מוצדקת ההשמטה, כמו למשל במשפט וְלֵן אֶהֱמֵךְ רִדֹּו מֵא אֶתְהֵמֵךְ אֵלֵלֶה וְרִסְלֶה וְקֵאלֹו חֶסְבֵנֵא אֵלֵלֶה סִיאֵתִינֵא אֵלֵלֶה מִן פִּלְלֶה וְרִסְלֶה אֵנֵא אֵלֵא אֵלֵלֶה רֶאֶר' בֹּנֵי, אֵנֵמֵא אֵלְסֶקֶתֵא [...] 'ואולם לו ישר בעיניהם אשר נתן להם אלוהים ושלחו ואמרו: חלקנו אלוהים. נתן יתן לנו אלוהים מחסדו, ושלחו, כי אל אלוהים נערוג. אכן (מס) הצדקות [...] בסורה 9, פסוק 59 ואילך.

בסורה 24, פסוק 10 ובסורה 24, פסוק 20, שבהן מופיעה לְלֵא "לולי" היפותטית שלילית, חסר משפט הסיים. אך בדוגמה הראשונה חוזר המשפט באמצעות וְלֵלֵא פִּלְלֵ אֵלֵלֶה "ולולי חסר אלוהים" שבפסוק 14, ואילו בדוגמה השנייה מופיע אותו צירוף בפסוק 20, אך באמצעו גיזבות כמה מלים זרות. משפט סיום של ממש חסר גם במשפטים וְלֵלֵא רִבְּאֵלֵן מֵאֵמֵנֵן וְנִסְאֵאֵן מֵאֵמֵנֵאֵן לֵמֵ תֵעֲלֵמֵהֵמֵךְ אֵן תֵּסֵאֵהֵמֵךְ פִּתְסִיכֵמֵךְ מִנְהֵמֵךְ מֵעֵרְתֵן בְּרִ'דֵ עֵלְמֵן לִדְחֵלֵ אֵלֵלֶה פִי רִחֵמֵתֵה מִן יִשְׂאֵא לְן מִנְלֹו לְעֵד' בִּנֵא אֵלְדִינֵן כִּפְרוּ מִנְהֵמֵךְ עֵד' אֵבֵן אֵלִימֵן "ולולי אנשים מאמינים ונשים מאמינות לא ידעתם אותם, אשר יתכן כי תרמסו אותם ומצא אתכם על ידם עוון מבלי דעת. (כזאת הייתה) למען הביאו ברחמי את אשר יחפץ. ולו יכלתם להבחין, כי אז עשנו את הכופרים בהם עונש דאבה" בסורה 48, פסוק 25. משפט התכלית לִדְחֵלֵ – יִשְׂאֵא "למען הביאו – יחפץ" עשוי עדיין להתקשר למה שקדם לו; מה שבא אחריו הוא משפט תנאי חדש. הכולל שם הינו בליל אחד, ככל הנראה תוצר מבוכתו של מוחמד, שכן ההצלחה המקווה של שליחותו הדתית, ואף המובשחת, בוששה לבוא.

מבע השלילה בקוראן סיטה לעתים תכופות הרבה יותר מן הצפוי מתוך הכרת גורמת הלשון. עם זאת, יש להבחין בין אותם מקרים המופיעים תכופות גם בשירה ובפרוזה הערביות הקדומות והמציגים שימושי לשון קיימים, לבין ביטויים מורחים המצויים לעתים רחוקות גם אצל המשוררים. בעניין זה ראו את ספרי לרקווק (Nöldeke 1963)

39 עד כמה עו הוא האפקט מלמד הבית פִּלְלֵ פִי מֵעֵרְכֵתֵן אֵסִיבֵו וְלֵאכֵן פִי רֶאֶר בְּנֵי מֵרִינֵא 'לו מצאו את מותם בקרב, אך במשכנות בני מרין' (Iṣbahāni 1285: 8: 64, 24).

90ff: [1897]).⁴⁰ למקומות בקוראן המצוטטים שם בעמוד 91 החל בסורה 35, פסוק 22 ואילך ופסוקים 40, 58; סורה 41, פסוק 34 וסורה 57, פסוק 29, מצטרף גם וְמֵא יִשְׁעֵרְכֵמֵךְ אֵנֵהֵא אֵדִיא גֵ'אֵתֵךְ לֵא יֵאֵמֵנוּנֵךְ "ומא יביא אתכם לדעת, כי גם נבואם לא יאמינו" בסורה 6, פסוק 109, שם המרכיב השלילי שביסוד השאלה מובע באמצעות מלה אחת – לֵא "לא" – ואז המובן הוא: "ומניין יודע אתה, שהם, כאשר הוא (האות) יבוא, יהיו מאמינים?"

במספר פעלים, בעלי מובן שלילי כלשהו, מובע ברגיל משפט תלוי (כפי שמקובל תמיד בגרמנית) כחזוי.⁴¹ כך בניו מִנְעַע "מנע" עם אֵן "מכך" ש" בסורה 2, פסוק 108; סורה 9, פסוק 54; סורה 17, פסוקים 59, 94; סורה 18, פסוק 55 וסורה 38, פסוק 75. אך לעומת וְמֵא מִנְעֵהֵמֵךְ אֵן תִּקְבֵל מִנְהֵמֵךְ נִפְקֵאתֵהֵמֵךְ "ולא מנע אשר ירצה מידם פורונם (לצדקה)" בסורה 9, פסוק 54, מופיעים מא מִנְעֵכֵךְ אֵלֵא תִסְגִ'ד "מה עצר אותך מהשתחוות" בסורה 7, פסוק 11, וכן מא מִנְעֵכֵךְ אֵדִי רֵאֵיתֵהֵמֵךְ וְלֹו אֵלֵא תִתְבַעַנֵךְ "מה עצר אותך, בראותך אותם כי תעו, מלכת אחרי" בסורה 20, פסוקים 94–95. כאן גם נלקח בחשבון שהמשפט העיקרי הוא שאלה המביעה שלילה. אך גם במשפט וְתִרְאֵמֵן עֵלֵא קִרִיֵתֵן אֵהֵלְכֵנֵאֵתֵךְ אֵנֵהֵמֵךְ לֵא יִרְגֵ'עֵנֵךְ. בסורה 21, פסוק 95, שבו מועדף עם זאת הוואריאנט אֵנֵהֵמֵךְ "אכן הם"; המשפט הקודם יהיה אפוא משפט חסר מסוג זה שהובא לעיל:⁴² "אסור הוא מקום שהכדרנו: הם לא ישובו".

40 לשימוש הלשוני הכללי ראו גם: Ibn Sa'd 1905-1940: 5, 89, 11; Ibn al-Anbārī 1881: 84. 5 לפני הסוף; מובנו של הציטוט הנוסף של בית זה בעמוד 91 אצל Ibn al-Anbārī 1881: 139, 13 איננו שעורריתי במקורו, אלא פִלְלֵ בִּנְךָ בֵּינֵךְ אֵלֵיךְ סַעַד בְּנֵךְ מֵאֵלֵיךְ וְלֵא נִהְשֵׁלֵךְ אֵלֵא דִמֵאֵךְ אֵלְסֵאֵדֵךְ "ובין השבטים ס' בן מ' ונ' לא נותר דבר לבד מדם נחשי האפעה".

41 מאחר שמלים אלה (של הבעת פחד, מניעה, איסור וכיוצא באלה) יכולות ככלל לקבל מושא פשוט, פחיסטיבי לכל דבר, יש לאופן הבעה זה אחיזה בלשון, כמו למשל בשפות יוונית, לטינית וצרפתית, ואין הוא בלתי מוכר גם בלתיים הניאירעריים לצורך הבעת המשפט המשועבד כנגטיבי (Landberg 1905-1913 [1901]: 2: 567ff). ל-"פחדתי מכשלוך", מתאים "פחדתי, שאכשל" יותר מאשר "שאני לא (ne, ni, que-ne; אֵן לֵא) אכשל". אך קל להטביר מבנה זה פסיכולוגית, כמו בשלילה במשפטים הקשורים בהשוואה (צרפתית que... ne ולאחר מלים כמו "קודם, לפני כן" ועד לא [סורית: כד לא], ערבית חדשה קִבֵלֵ לֵא) (שם: 467 ואילך); גם בגרמנית שני אלה נתפסים לעתים כגאליציזמים. (הערות המתרגם: לקוחים מרובד גאלי של הלשון. אפשר שיש כאן רמזיה להשפעה צרפתית.)

42 כך אומר מוחמד: מֵא עֵלְיֵכֵמֵךְ אֵלֵא תִמְנַעֵהֵךְ "מה לכם, למנעו?" (Ibn Hisham 1858-1860: 3). מהסוף. במשפט עיקרי שלילי: לֵמֵ נִאֵסֵךְ אֵן לֵא נִגִ'ד אֵסֵנֵךְ (Annales 1879-1901: 1, 1561). 15) כפי שמופיע בתוך: Landberg 1905-1913 [1901]: 2: 567; פתראמן עליך אֵן לֵא תִנְאֵל "נאמר עליך לקחת" עמר בן אבי רביעה 293, 12 כפי שמופיע בתוך: Schwarz 1893: 4, 158; וכן פֵמֵא אֵלֵמֵךְ אֵלְבִידֵךְ אֵלֵא תִסְחֵרֵךְ "ואיני מגנה את (תנשים) הלבנות על שהן לוענות", אבו אלג'ס מתוך: Ibn al-Anbārī 1881: 131, 1; אך זוהי דרכו הנועזת של משורר הרג'ז. רק את יִלְחִינֵנִי אֵלֵא אֵהֵבֵךְ (שם: 4) יש להבין "הן מקללות אותי על שאיני אוהבו (עוד)" (הבגד באופן הסודי. לבד מכך מגלה Ibn al-Anbārī תשומת לב מעטה יחסית למקורותיו בשאלות אלה, לבד

על אי בהירות דומה ניתן להצביע כמשפט *ליעלמ אנ קך אכלר'ורסאלאת רבהם* "למען ידע כי הודיעו את דברי אלוהיהם" בסורה 72, פסוק 28, שם "ש" ניצבת במקום "אם". וכך אי אפשר להבדיל די הצורך בין הרצון של אללה לדעת לבין הידיעה עצמה. כפי שהקוראן קוטע תכופות נושא באמצעות טיפול ארכני באחר, ואור שבו אל הראשון, כך יש בו גם ביטויי הסגר קצרים רבים. לעתים ביטויים אלה הם במקומם. כך בסורה 71, פסוק 10, *אנה כאנ ר'פארן* "כי סלח הוא" אינו מפריע לרצף בין מה שאחריו לזה שלפניו; ניתן היה ודאי לוותר על השחלת בל טבע אללה עליה בכתבה פלא יאמנונ אלא קלילן "לא כי אלוהים חתם את לבותם בכחשם, ולא יאמינו וולתי מעט" בסורה 4, פסוק 155, *המשפט השני* בו מוביל להריזה, הסיבה לכך בסורה 38, פסוק 70. הדברים אמורים גם לגבי האמירה הנמרצת *ליס לך מנ אל'אמר שיאן* "אין לך דבר להגיד על כך (אל תתערב)" בסורה 3, פסוק 123, שהוכנסה בדין באמצע הקביעה אודות אי ביטחוננו של זה לגבי מעשיו של האל, בהתאמה לאמירה שהשמיעו המאמינים שהוטעו להאמין בתקות הניצחון (פסוק 154). ואולם ביטוי הסגר כמו *ואללה אעלמ כמא ודעת וליס אל'ד'כך כאל'אנת'א* "ואלוהים הוא היודע את אשר ילדה, כי לא כוזר הנקבה" בסורה 3, פסוק 36, או *קל אנ אל'הדא הדא אללה* "אמור: אורח המישרים הוא אורח אלוהים" בסורה 3, פסוק 73, אינם מתאימים. דבר זה נכון גם במקרים רבים אחרים ובהם גם הרבה משפטי סיום של הריזה; ראו לעיל.

צוין כבר לעיל כי פסקאות רבות בקוראן נבנו בצורה מגושמת או לא ברורה. בנוסף לסורה 6, פסוק 99, וסורה 48, פסוק 25, למשל, ראוי לשים לב גם לסורה 10, פסוק 3, שם הצירוף *אנ אוחינא* [...] רבהם "כי גלינו אוזן [...] אלוהים" שייך באותה מידה ל-*אכאנ ללנאס עג'בן* "האם יפלא בעיני האנשים" ול-*קאל אל'כאפורנ* "הכופרים אמרו", כך שיש לוותר על צירוף ההתחלה או על זה של הסיום. דוגמה נוספת היא סורה 9, פסוק 92, שם מבטאת המלה *קלת* "ותאמר" מבע של מצב כדי להשיג פיקציה של פסקה תקינה.

49 חיקויים מאוחרים של הקוראן, אשר כמוהו ביקשו ייתום למוצא אלוהי, כמו הסורה השיעית ("תולדות הקוראן" 221 ואילך) וביטויי ההתגלות של הבאב אינם יכולים להחשב כממשכיים של ממש להדך זו.

וככל שרבים המנייריזמים בכתבתם, אף זרות לשונית אחת אינה ממלאת אצלם תפקיד כלשהו.

מגרמנית: רפי שלמון

ביבליוגרפיה*

מקורות:

- Abū Tamam, 1846. *Hamāsa oder die ältesten arabischen Volkslieder, gesammelt von, und erläutert von Friedrich Rückert*, Teil 1-2, Stuttgart.
- Ahlwardt, Wilhelm., 1870. *The Divans of the Six Ancient Arabic Poets*, London.
- Annales quos scripsit, Abu Djarir Mohammed ibn Djarir al-Tabari, 1879-1901. cum aliis edidit M.J. De Goeje. Leiden.
- Baḡdādī, 'Abd al-Qādir b.'Umar, 1299. *Ḥizānat al-adab*, Cairo.
- Bevan A.A. (ed.), 1905-1912. *Naqa'id Ḥarfī wal-Farazdaq*, Leiden.
- Buḥārī, Muḥammad b. Isma'īl, 1862-1908. *Ṣaḥīḥ*, L. Krehl and Theodor Willem Juynboll (eds.), Leiden.
- Fleischer, H. O., 1846-1848. *Beidhawi Commentarius in Coranum ex codd, parisiensibus dresdensibus et libsiensibus*, 2 vols.
- Ḥarfī, 1313. *Dirwān*, M. 'A. al-Šwāribī and M. Ṣabrī (eds.), Cairo.
- Ibn al-Anbarī, Muḥammad b. al-Qasim, 1881. *Kitābo-'l-adhdād, sive Liber de vocabulis. arabicis quae plures habent significationes inter se oppositas*. Edit M. Th. Houtsma.
- Ibn Hischam, 1858-1860. *Das Leben Muḥammed's nach Muḥammed ibn Ishāk*, bearbeitet von Abd el-Mālik ibn Hischām, Hrsg. von F. Wüstenfeld. Bd. 1, 1-2: Text. Bd. 2: Einleitung, Anmerkungen und Register. 2 in 3 Bdn. Göttingen.
- Ibn Manẓūr, Abū l-Faḍl Ḡamāl al-Dīn, 1300-1307. *Lisān al-'Arab*, Cairo.
- Ibn Sa'd, Muhammad, 1905-1940. *Kitāb al-ṭabaqāt al-kabīr*, Biographien Muḥammads, seiner Gefährten und der späteren Träger des Islams bis zum Jahre 230 der Flucht. Hrsg. von E. Sachau. 9 in 15 Bdn, Leiden.
- Iṣbahānī, Abū l-Faraḡ, 1285. *Kitāb al-aḡānī*, 20 vols., Cairo.
- Kosegarten, J., 1854. *The Hudsailian Poems*, 3 vols., London.

* הערת מערכת: מתוך רצון לשמור על נאמנות למקור, והתרנו את המקורות בשפה הערבית, בתעתיק גרמני.

- Reckendorf, Hermann, 1895-98. *Syntaktische Verhältnisse des Arabischen*, Leiden.
 Vollers, Karl, 1906. *Volkssprache und Schriftsprache im alten Arabien*, Strassburg.
 Wellhausen, J., 1884. *Letzter Teil der Lieder der Hudhailiten* 4, Berlin.

- Mubarrad, Muhammad b. Yazīd Abū l-'Abbās, 1864-1892. *al-Kāmil*, William Wright (ed.), 2 vols., Leipzig.
 Nāsiri, Chosrau, 1881. *Sefer nameh*, Ch. Schefer (ed.), Paris.
 Schwarz, P., 1893. *Ein arabischer Dichter der Umajjadzeit*, Leipzig.
 Schwarz, P., (ed.), 1903. *Gedichte des Ma'n ibn Aws*, Leipzig.
 Sbawayhi, Abū Bišr 'Amr b. 'Utman, 1881-85. *Kitāb*, Harwig Derenbourg (ed.), 2 vols., Paris.
 De Sacy, Silvestre, A.L., 1847-1853. *Les séances de Hariri abu Muh al-Qāsim*, publiées en Arabe avec un commentaire choisi, Paris.
 Vollers, J. A., 1877-1884. *Firdussii Liber Regum, qui inscribitur Schahname*, I-III, Leiden.
- ספרות מחקר:
- Ewald, Georg Heinrich August, 1831-1833. *Grammatica critica linguae arabica*, Libsiae.
 Goldziher, Ignaz, 1889-1890. *Muhammedanische Studien*, Halle.
 De-Landberg, Carlo, 1905-1913 [1901]. *Études sur les dialectes de l'Arabie méridionale*, Haḍramoūt I II, III, Leiden.
 Nöldeke, Theodor, 1856. *De origine et compositione Surarum qoranicarum ipsiusque Qorani*, Ph. D. Dissertation, Göttingen.
 Nöldeke, Theodor, 1860. *Geschichte des Qorans*, Göttingen.
 Schwally, Friedrich, 1909. *Bearbeitet von*, Leipzig. ראו גם מהדורה שניה מועדת ועריכה.
 Bergstässer and Pretzel 1961 [1938]. *Die Geschichte des Qorantexts*, Wiesbaden. ראו גם תוספת למהדורה השנייה.
 Nöldeke, Theodor, 1875. *Mandäische Grammatik, Mit einer lithographirten Tafel der mandäischen Schriftzeichen*, Halle.
 Nöldeke, Theodor, 1898. *Kurzgefaßte syrische Grammatik*, Mit einer Schrifttafel von J. Euting, 2. Aufl. Leipzig.
 Nöldeke, Theodor, 1910. "Stilistische und syntaktische Eigentümlichkeiten der Sprache des Korāns", in: *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg and Trübner, 5-23.
 Nöldeke, Theodor, 1910a. "Der Korān und die 'Arabija", *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg, 1-5.
 Nöldeke, Theodor, 1963 [1897]. "Zur Grammatik des classischen Arabisch", Im Anhang: *Die Handschriftlichen Ergänzungen in dem Handexemplar Theodor Nöldekes bearbeitet und mit Zusätzen versehen von Anton Spitaler*, Darmstadt.